

Jatkossa *Tiedotustutkimus* ei enää julkaise opinnäytteistä annettuja lausuntoja sellaisenaan. Väitöskirjat punnitaan tästedes vain kirja-arviopalstallamme, kun taas usein julkaisematta jääviä lisensiaattitöitä varten säilytämme dokumentit-vinjetin. Pals-tan luonne kuitenkin muuttuu.

Luovumme kahden eri lausunnon julkaisemisesta. Sen sijaan pyrimme saamaan yhden arvion joko jommalta kummalta lausunnonantajista tai joltakin ulkopuoliselta kirjoittajalta. Uudistettu palsta palvelee toivoaksemme lukijoita entistä paremmin.

- Toimitus

Hegemoniateoriasta journalismiin

MÄNTYLÄ, Jorma. Antonio Gramsci, hegemonia ja journalismi. Lisensiaattityö. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, 1984, 167 s.

Gramsci ei luonnollisestikaan ole mikään tiedotusopin teoreetikko, vaan filosofi ja kokonaisvaltaisen yhteiskuntateoreettisen ajattelun kehittäjä. Siten Gramscin merkitys ja käyttökelpoisuus joukkotiedotustutkimukselle on jo alunperin ongelmallinen seikka.

Mäntylän työ kulkee Gramscin elämäkerrallisista tiedoista hegemoniakäsitteen historiaan ja teoriaan liittyviin käsitteisiin. Valittu työn keskiö, hegemoniateoria, tuntuu onnistuneelta. Jos Gramscista on jotain iloa joukkotiedotustutkimuksen ja teorian kannalta, keskeinen anti löytyy varmasti hegemoniateorian suunnalta.

Mäntylä esittää hegemonian kaksinaisuuden (1) johtamisena (johtoasema) ja (2) vallankäyttönä. Päätelmä on periaatteessa oikea. Sen jälkeen Mäntylä tarkastelee käsitteen suhdetta yhteiskuntaluokan, valtion, kansalaisyhteiskunnan, sivisty-

neistön ja ideologian käsitteisiin) ja myöhemmin myös vallan käsitteeseen) eli eräisiin keskeisiin minkä tahansa yhteiskuntateorian ratkaistaviksi tuleviin käsitteellisteoreettisiin kysymyksiin. Tarkastelussa on monia ongelmallisia kohtia.

Aukkoja lähteissä

Gramscin yhteiskuntateorian esittäminen on luontaisesti vaikeaa. Kyseistä teoriaa ei ole missään Gramscin teoksissa esitystavaltaan jäsentyneessä muodossa. Vankilaviihkojen nimellä tunnetut laajat vihkoihin käsinkirjoitetut tekstit ovat luonteeltaan fragmentaarisia ja avoimia tulkinnoille. Siten Gramscin yhteiskuntateorian esittäminen edellyttää teoreettista rekonstruktiota. Tämä on yleinen vaikeus. Mäntylän kohdalla tähän yhdistyy eräitä muita lisäongelmia.

Mäntylän käyttämä Gramsci-kirjallisuus rajoittuu ensisijaisesti suomen- ja englanninkielisiin tutkimuksiin. Myös englanninkielisistä tutkimuksista puuttuu osa. Saksan liittotasavallassa käytyä Gramsci-keskustelua Mäntylä ei ole seurannut. Viimeksi mainittu johtaa lähinnä siihen, ettei hän problematisoi Gramscin ajattelua suhteessa Marxin poliittisen taloustieteen kritiikin sisältämään yhteiskuntateoriaan.

Hyödyllisiä tutkimuksia olisivat olleet ainakin Priesterin, Jägerin, Schreiberin sekä Bischofin ja Haugin tutkijaryhmien työt. Italialaista ja ranskalaista - jo paljolti ennen nykyistä englantilaista keskusteluaaltoa syntyneitä - Gramsci-keskustelua Mäntylä ei juuri tunne. Ilahduttava poikkeus on kuitenkin se, että Buci-Glucksmannin tärkeä Gramsci-tulkinta **Gramsci ja valtio** sisältyy Mäntylän työn lähteistöön. Mainittuun tutkimukseen olisi ollut mahdollisuuksia tutustua kohtuullisessa määrin saksankielellä Liittotasavallassa julkaistujen kokoelmien kautta. Mäntylä ei myöskään ole halunnut seurata sitä uusgramscilaista yhteiskuntateorian konstituutiokeskustelua, joka on koskenut ns. diskursiivisen hegemoniateorian kehittämistä.

Mainitut Gramsci-tutkimuksen aukot supistavat työn mahdollista antia, minkä seikan merkitystä ei kuitenkaan pidä liioitella. Pääpaino tietysti on Gramscin itsensä tuotannolla. Mainitun kaltaisen lähteistön vähäinen tuntemus johtaa

kuitenkin siihen, että monia Gramsci-tulkinnan ongelmallisia kohtia ei tunneta.

Orgaaniset käsitteet

Mäntylän työssä keskeisenä metodina on joidenkin käsitteiden merkityksen selvittäminen Gramscin tekstien (ja sitaattien) avulla; sen jälkeen hän päätyy luokittelemaan asiaa koskevat tutkimustulokset oikeisiin ja väärin. Näen metodin ongelmalliseksi. Ote on luonteeltaan vahvan normatiivisesti sävyttynyt. Sitä parempana vaihtoehtona tutkimustyössä ja sen esitystavassa pidän kehittävästä otetta.

Mäntylän työn sisällöllisesti vakavimpina puutteina pidän sitä, että tekijä ei ole loppuun asti oivaltanut Gramscin käsitteistön erikoislaatuista orgaanista luonnetta.

Gramscin käsitteistön keskeinen merkitys on siinä, että se varsin tietoisesti särkee perinteisen marxilaisen perusta ja päällysrakenne -problematiikan. Sellaiset keskeiset käsitteet kuin kansalaisyhteiskunta, historiallinen blokki, "orgaaninen puolue" ja myös hegemonia ovat merkittäviä juuri tältä kannalta.

Gramscin valtioteoria liittyy sekä perinteisen marxilaisen valtioteorian ongelmiin että ideologian tutkimuksen ongelmiin. Gramsci hylkää sekä instrumentaalisen valtiokäsityksen (valtio välittömänä hallitseva luokan välineenä) että ekonomistisen valtiokonseption (valtio suoraan taloudesta riippuvana tai johdettuna ilmiönä). Gramscille valtio on metodologisesti kaiken aikaa kahdenlainen: toisaalta suppeana poliittisena valtiona ilmenevä pakkovaltakoneisto ja toisaalta laajana ("integraalisena") valtiona esiintyvä pakkovallan ja suostumuksen (konsensuksen) yhdistymä.

Suhteessa aikaisempaan valtioteoriaan Gramscilla korostuvat nimenomaan hegemonian suostumukseen liittyvät aspektit. Tämä on se kohta, jossa kysymys kansalaisyhteiskunnasta ja sen instituutioista aina koulusta ja järjestöorganisaatioista arkkitehtuuriin saakka tulevat tärkeiksi. Jälkimmäiseen kohtaan ovat myöhemmät kehittämät "ideologisista valtiokoneistoista" (Althusser) tai "joukkointegraation koneistosta" (Hirsch) tukeutuneet.

On kuitenkin tärkeä huomata että kyseessä on valtiokäsitteen metodologinen

laajennus - ei erilaisten tasojen esitys. Historialliset hegemoniaa kantavat blokit, kuten myös sivistyneistö tärkeänä hegemoniallisten prosessien välityksenä, ovat käsitteitä, joissa yhdistyvät yhteiskuntaelämän eri "tasot" orgaanisina kokonaisuuksina. Tästä näkökulmasta myös yhteiskunnallinen kriisi hegemoniakriisinä ei rajoitu talouteen eikä edes politiikkaan, vaan koskee myös yhteiskunnan kulttuurisia suhteita ja arkielämää.

Gramscin teoriaa suuntaava ongelma on kysymys politiikasta ja vallankumouksen mahdollisuuksista. Tämä koskee myös "ideologiateoriaa". Gramsci ei ole ensisijaisesti kiinnostunut kysymyksestä "ideologia vääränä tietoisuutena" eikä myöskään tieteen ja ideologian eron ongelmasta, vaan siitä, mitkä ideologiat ja millä tavoin pystyvät yhdistämään poliittisia ja historiallisia blokkeja, pitämään ne yhtenäisinä ja toimintakykyisinä. Toisin sanoen keskeinen kysymys koskee ideologian yhteiskunnallisen-poliittisia funktioita. Saman tyyppiset ongelman asetelut koskevat myös Gramscin luokka- ja puoluekäsitteitä.

Huolimatta siitä, että Mäntylä osoittaa työssään ymmärtävänsä Gramscin hegemonia-ajatuksen ja valtiokäsitteen laajennuksen, hän ei käsitä eikä problematisoi loppuun asti Gramscin yhteiskuntateoreettisen käsitteistön erikoisluonnetta ja sen merkitystä.

Hegemoniasta journalismiin

Mäntylän työn toisena puutteena on se, ettei se etene hegemoniateoriasta joukkotiedotuksen ja journalismin ongelmien käsittelyyn. Kysymys hegemoniateorian merkityksestä joukkotiedotustutkimukselle ja journalismille jää työssä auki, vaikka työn rakenteen kannalta se kuitenkin olisi ollut mitä loogisin loppuluvun aihe. Sen sijaan Mäntylä käsittelee Gramscin eri yhteyksissä journalismista lausumia ajatuksia pyrkien niiden avulla muodostamaan käsitystä Gramscin journalismia koskevista periaatteista.

Kyseisessä jaksossa, jota en työn rakenteen kannalta siis pidä kovin mielekkäänä, on sitäpaitsi monia arveluttavia, liian nopean tuntuisia päätelmiä. On arveluttavaa voidaanko Gramscilta yksinkertaisesti poimia Neuvostoliiton journalismin periaatteet ja tarkoitaa

Gramscin "kulttuurinen ryhmittymä" kommunistista puoluetta (s. 130).

Yleisemmin vaikuttaa siltä, että Gramscin senaikaista italialaista lehdistöä koskeneet ongelmat liittyivät lehden kasvatuksellisiin tehtäviin ja käytännöllisiin levikin ja lehden teknillisen tekemisen kysymyksiin pääpainon ollessa tekniikassa ja taloudessa. Siten on vaikea yksioikoisesti päätyä näistä teksteistä journalismin periaatteisiin.

Raimo Blom

Ainesta olisi enempäänkin

KASARI, Heikki. Television katsomisen säännönmukaisuuksia Suomessa. Lisensiaattityö, Helsingin yliopiston tiedotusopin laitos, 1984.

Heikki Kasarin lisensiaattityö liittyy erääseen viestinnän tutkimuksen vanhimmista traditioista: joukkoviestinnän yleisötutkimukseen. Siinä tarkastellaan joukkoviestinnän yleisön määriä ja demografisia ominaisuuksia sekä yleisön viestintäkäyttäytymistä.

Traditionaalisuudestaan huolimatta Kasarin aihe ei ole suinkaan tutkimuskohteena triviaali. Päinvastoin, viime vuosina on käyty kiivastakin tieteellistä väittelyä nimenomaan television katsomisen perusteista. Aihe on myös yhteiskunnallisesti hyvin tärkeä, koska televisiosta on tullut hallitseva joukkoviestin. Viestintä- ja kulttuuripoliittisesti on hyvin tärkeätä tietää, miten ihmiset valitsevat katsottavansa.

Kasari tarkastelee suomalaisen television katsomisen säännönmukaisuuksia vuodesta 1960 saakka suoritetun päivittäisen paneelitutkimuksen tietojen perusteella. Aineistosta suoritettiin erittelyjä vuosilta 1982-83.

Tutkimuksen teoreettisena lähtökohdana on vastakohtaisuus "valitsevan katsomisen" ja "valikoimattoman katsomisen" välillä. Kumpaakin näkemystä edustaa joukko erilaisia malleja: edellistä esim. "käyttö-hyöty" -malli ja jälkimmäistä "kultivaatiomalli".

Kiivain opillinen riita viestinnän tutkijoiden kesken on käyty ns. Annenberg-koulukunnan (Gerbner) edustaman kultivaatiomallin pätevydestä. Annenberg School of Communicationin johtaja George Gerbner esitti amerikkalaisten katsojatilastojen perusteella, että yleisö on passiivinen ja vähän valintaa suorittava. Tällöin televisio muokkaa katsojan maailmankuvaa: esim. paljon televisiota katsova uskoo muita enemmän joutuvansa väkivallan kohteeksi kadulla kulkiesaan.

Kultivaatiomalli on joutunut voimakkaan metodisen arvostelun kohteeksi.